

ПОЛІТИКА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКОМУ І ГАЛИЦЬКОМУ ПИТАННЯХ НАПЕРЕДОДНІ І ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Розглядаючи ставлення британських урядових кіл до українського питання, не можна, на наш погляд, не торкнутися ставлення Англії до проблем європейської і глобальної світової політики, оскільки перше у більшості випадків визначалося останнім. У першу чергу, це стосується місця і ролі Британії в системі міжнародних зв'язків на початку ХХ ст.

Перебуваючи в zenіті своєї імперської величі, Великобританія часів короля Едуарда VII все помітніше виявляла настрої невпевненості і навіть страху перед майбутнім. Чим це могло бути викликаним?

Британське суспільство продемонструвало чудове вміння адаптуватися в нових умовах, створених промисловою революцією. При здійсненні невідворотних соціальних перетворень йому вдавалось обходитися без насилля. Англія мирно проминула майже два десятиліття, ознаменованих певними економічними труднощами¹. Вона все ще залишалася наймогутнішою імперією в світі. Її військово-морський флот “правив морями”, благоустрій значно переважав благоустрій будь-якої іншої європейської країни, а війна в Південній Африці, хоч і не сприяла підвищенню її військової репутації, була переможно завершена в 1902 р. Проте, незважаючи на всі ці досягнення, було очевидним те, що Англія стоїть на порозі великих змін. Ці зміни стосувалися переважно сфери економіки. Після 1900 року британська економіка відчуває все гострішу конкуренцію з боку німецької й американської, а у 1913 р. Англія займає лише третє місце після США та Німеччини за сукупними результатами експорту² (США – 1850 млн.дол., Німеччина – 1285 млн.дол., Великобританія – 969 млн.дол.).

Безпека Великобританії в Європі базувалася на реальному балансі сил, що склався на континенті. Складовою частиною традиційної британської політики було попередження спроб будь-якої з європейських держав відігравати провідну роль³. Після розгрому Наполеона маловірогідним було виявлення якоюсь однією державою своїх амбіцій або втілення їх у життя. Але у 1903-1905 роках почали виникати сумніви з приводу того, чи буде збережено такий стан справ і надалі. Особливо помітними стали амбіційні плани Німеччини у сфері військово-морської експансії. Її агресивна реакція на англо-французьку угоду щодо Марокко⁴ викликала серйозні побоювання щодо виношування Німеччиною планів розв'язання нової війни проти Франції. І тоді Великобританія без вагань запропонувала Франції свою підтримку. З 1905 року по 1914 рік основним завданням британської політики було зберегти вигідний мир, але при цьому уникнути німецької гегемонії на континенті. Така гегемонія стала би неминучою, якщо б Німеччині вдалося отримати перемогу над слабшою від неї Францією.

Окрім цього, у велику політику втрутився могутній людський фактор. Справа в тому, що завзятим поборником англо-французького і англо-російського зближення виступав і король Едуард VII. Упевненість Едуарда VII в тому, що цього зближення

вимагають інтереси Англії, підкріплювалась особистою неприязню до кайзера Вільгельма II. Едуард VII давно вбачав у Німеччині головного ворога Англії. Німеччина лякала Едуарда VII своєю могутністю, драгувала неспокійною докучливістю, вимаганням колоніальних поступок. Бюлов писав у своїх мемуарах, що “могутній розвиток німецької промисловості, торгівлі та флоту викликав у короля ті ж самі почуття, яких зазнає власник старовинної банківської фірми, коли перед ним виростає молодий, менш родовитий, несимпатичний йому і дуже діяльний конкурент”⁵.

Стосовно політики Великобританії у східногалицькому питанні, то вона визначалася передусім загальною британською політикою щодо Габзбургської монархії і взагалі Південно-Східної Європи. Як і кожна георегіональна політика, вона мала ряд особливостей. Головна з них полягала в тому, що Австро-Угорщина, на відміну від Німеччини, ніколи не розглядалась Англією як серйозний суперник⁶. Невеликий дипломатичний епізод на початку світової війни характеризує відносини між цими двома країнами. Уже йшли запеклі бої на Західному і Східному фронтах, а англійський посол у Відні спокійно залишався на своєму посту, аналогічно як і австрійський посол в Лондоні. Між австрійським та англійськими дипломатами велися розмови про те, що жодні протиріччя не розділяють обидві країни, що було б навіть бажано не розривати відносин один з одним, щоб залишався контакт між обома воюючими коаліціями.

Німеччина ультимативно зажадала від Австрії протягом п’яти днів порвати відносини з Англією: австрійські військово-морські бази на Адріатичному узбережжі мали бути використані німецьким підводним флотом для нанесення удару по середземноморським комунікаціям Британії.

Дванадцятого серпня 1914 року стосунки між Англією і Австро-Угорщиною були розірвані. Англійський посол у Відні Бунзен перед від’їздом тремтячим голосом запевнив, що “дружні почуття не перестануть існувати поміж обома країнами”, а також висловив сподівання, що “стан війни, про який доводиться так жалкувати, буде продовжуватись недовго”. У відповідь на це австро-угорський міністр іноземних справ Бертхольд заявив: “Я безмежно пригнічений, що ми знаходимося в конфлікті з Англією, адже обидві країни завдяки взаємним симпатіям і спільним інтересам політично і морально близько стоять один до одного...”. Таким чином, постає питання, яким же бул реальне ставлення Великобританії до проблеми Австро-Угорщини і підвладних їй австрійських національностей, у тому числі і до українців? І яка була роль Англії в справі розчленування й розпаду Габзбургської монархії.

Ллойд Джордж у своїх мемуарах, присвяченим мирним переговорам, рішуче відкидає, ніби союзні сили, а згодом і Паризька конференція відповідальні за розпад Австро-Угорщини⁸. Він пише: “**Розчленування Австро-Угорської монархії не входило в завдання союзників** (Ю.Д.). Ми знали, що мало бути виправлення кордонів на користь Італії, Сербії і Румунії. У відношенні решти частини Австро-Угорщини ми притримувались ідеї, висунутої генералом Сметсом. Вона полягала в тому, що потрібно забезпечити повну автономію національностям, які входили до складу Австро-Угорщини, – в межах федерагивної конституції... Зовсім невірно, ніби мирна конференція відповідальна за диявольське спотворення обличчя Центральної Європи”. (З останнім твердженням погодитися не можемо. – Ю.Д.)

Двоєдина монархія ніколи не становила будь-якої загрози для Британської імперії, для її морської могутності і колоніальної монополії. Вона не була ні морською, ні колоніальною державою. Сфера її зовнішньополітичної активності не сягала далі Дунайського басейну і Балкан. Англія не включала Південно-Східну Європу і Балкани у сферу своїх першорядних інтересів. Більше того, з погляду англійської зовнішньої політики Австро-Угорщина була необхідним елементом “європейської рівноваги”. В

Англії були живі старовинні історичні традиції дружби з Австрією. У таких умовах не можна було й говорити про якесь особливе, специфічне ставлення до українського галицького питання з боку британського уряду⁹. Як питання зовнішньої політики воно не виникало до закінчення світової війни. Дещо відмінною була позиція англійських громадських організацій, але про це мова ще попереду.

Лише наростання англо-німецьких суперечностей і та обставина, що Австро-Угорщина перетворилася в молодшого партнера Німеччини, зумовили протистояння Лондона і Відня. Для Англії (вже після початку світової війни) позитивне вирішення цієї задачі могло йти двома шляхами. Питання стояло так: чи тримати курс на послаблення і виснаження Австро-Угорщини для того, щоб змусити її до сепаратного миру, чи орієнтуватись на вибух і повний розклад Дунайської імперії, спираючись на сили національно-визвольної боротьби всередині неї, а також на українські.

Перший шлях був найвигідніший і найбажаніший для англійців. Протягом війни Британія максимально намагалася встановити зв'язки з Австро-Угорщиною і схилити її до сепаратного миру. Водночас балканські стратегічні плани, які ревно захищали декотрі англійські політики, зокрема і Ллойд Джордж, були спрямовані на те, щоб нанести удар через Балкани по Австро-Угорщині і вивести її з ладу. Підтримка певною мірою національного руху пригноблених народів Австро-Угорщини була необхідною складовою частиною політики відриву Австро-Угорщини від її союзників. Антанта використовувала національний рух для послаблення й розхитування Габзбургської монархії і для шантажування правлячої верхівки, з тим, щоб легше схилити її до сепаратного миру.

Другий шлях – “необмежене” використання лозунга національного визволення пригноблених народів Австро-Угорщини – був слизьким і небезпечним для держав Антанти. Схилити Австро-Угорщину до сепаратного миру було не так просто. Вона знаходилась у великій залежності від Німеччини і під постійним її військовим тиском. Не можливо було відмовитись від крайніх мір та ігнорувати такий надважливий політичний фактор, як національні рухи в Австро-Угорщині, лише в надії на неясні та невизначені перспективи сепаратного миру. Ось чому держави Антанти, в першу чергу Великобританія, не зупинялись під час війни перед тим, щоб використати рух підвладних австрійському монарху національностей. У цій тактиці не було нічого надзвичайного, її використовували обидві сторони.

Однак Англія, поряд із Францією, мала більше можливостей (економічних, фінансових), і субсидувала різноманітні національні комітети й ради (чехів і словаків, поляків, хорватів), “створювала збройні загони з представників цих народів, котрі билися в лавах антантівських армій, вели широку пропаганду на фронті і в тилу”. Так, таємна чехословацька організація “Мафія”, яка діяла на території Австро-Угорщини, надавала великі розвідувальні послуги генштабам Франції і Росії. Т.Масарик, національний лідер чехів, емігрував до Парижу ще у 1914 р., а з 1915 року читав лекції у Лондонському університеті. Біля 400 тис. чехів і словаків дезертували з лав австрійської армії на російському, італійському і сербському фронтах. Аналогічні прагнення поляків представляв серед держав Антанти Польський національний комітет (ПНК) Р.Дмовського у Петербурзі. І тільки галицькі українці, які орієнтувалися виключно на Центральні держави, були невідомі британським урядовцям як сформована політична сила. Будуючи свою політику стосовно “австрійських національностей”, Форін Офіс мав на увазі передусім поляків, чехів (чехословаків), південних слов'ян і румун. За українців як націю зі своїми специфічними проблемами мова не йшла. Та й не могла йти принаймні доти, доки в офіційних англійських документах фігурували назви “рутенці” чи “малоросіяни”¹⁰.

Після невдалої спроби мирних переговорів 1916 р. союзники у своїй ноті

президенту США В.Вільсону від 10 січня 1917 р. вказували, що їх завданням є “звільнення румун, слов’ян і чехословаків від іноземного панування” (у першій редакції було написано “югослов’ян”, проте цей термін за наполяганням італійського представника барона Сонніно був замінений на просто “слов’яни”)¹¹. Як бачимо, за українців у цьому документі навіть не йшлося.

Навесні 1918 р. у Римі за найтіснішої підтримки англійців був скликаний Конгрес представників пригноблених національностей, де західні українці не були представлені і, відповідно, не були названі серед народів, які добиваються “політичної свободи”. У резолюції, прийнятій на цьому Конгресі (“Римський пакт” від 10.04.1918 р.), говорилося: “Кожний з цих народів бачить в Австро-Угорській монархії інструмент німецького панування і головну перепону в справі здійснення його прав і сподівань. Конгрес тому вважає необхідним спільну боротьбу проти гнобителя до тих пір, поки кожному народу не буде забезпечене повне національне звільнення, повна національна єдність і політична свобода”¹².

Повторимось, що на відміну від чехів, італійців, хорватів і румун, українці беззастережно підтримали царську владу і орієнтацію на центральні держави. Політичні міркування, які лягли в основу цієї орієнтації, полягали в тому, що переважна більшість українського народу перебувала у гнітючому царському ярмі. Скинути або бодай полегшити це ярмо, на думку галицьких політиків, можна було лише в разі поразки царської Росії¹³. Щоб ця перемога принесла користь, українські партії вважали за необхідне насамперед з самого початку війни стати на боці Четвертого Союзу, добитися визволення Наддніпрянщини і визнання національно-територіальної автономії українців у складі Австро-Угорщини. З цією метою з представників усіх українських політичних партій 1 серпня 1914 р. у Львові було створено Головну Українську Раду. Маніфест ГУР від 3 серпня закликав український народ “стати однодушно проти царської імперії, при тій державі, в якій українське національне життя найшло свободу розвитку”¹⁴. Аналогічні заяви про підтримку Німеччини та її союзників висловив і складений з наддніпрянців Союз Визволення України.

Таким чином, діяльність українського галицького і частково наддніпрянського політикуму була спрямована на беззастережну підтримку австрійських і німецьких військових планів. Відповідно, розраховувати на якесь зацікавлення Британії українським галицьким питанням в таких умовах не доводилось. Взагалі до 1918 р. серед держав Антанти інтенсивні плани стосовно Галичини розробляла лише Росія¹⁵, і лише її позиція могла якось впливати на ставлення Великобританії до української проблеми. Чи дійсно позиція союзника могла суттєво вплинути на власне британські пріоритети?

Ще до початку Першої світової війни течія, що пропагувала ідею входження Галичини до складу Російської імперії, будучи спочатку надбанням таємних урядових документів і декларативних виступів представників шовіністичних суспільних кіл, стала широко поширюватись. З початком світової війни цей процес ще більше посилювався. З’явилося багато публіцистичних праць з історії цих земель від князя Данила Галицького до 1914 року включно¹⁶. Ідеї, висловлені в цих роботах, були традиційними для російської великодержавної традиції і зводились до того, що “давно пора сепаратистам, так называемым украинцам, т.е. руссофобам, отказаться от намерения ... распространить в Галиции южно-русский малороссийский язык”¹⁷, а також до запевнень, що “мы никогда не станем помогать украинофилам в создании, хотя бы и без помощи Пруссии, нового республиканского государства, организованного на тех же началах, о которых некогда мечтал Мазепа”¹⁸.

Успіхи російської армії в перші місяці війни, які підняли ціну її військового співробітництва у союзників, послужили основою для дипломатичної ініціативи міністра

іноземних справ С.Д. Сазонова (що відрізнявся відвертим українофобством)¹⁹, який запропонував англійському і французькому урядам визначити цілі війни. У середині вересня 1914 р., коли російська армія оволоділа Львовом і просувалася в напрямі Карпат, Сазонов виклав французькому та англійському послам М.Палеологу та Дж.Б'юккенену основні віхи майбутнього миру. Його програма витікала з розгрому Німецької імперії та її союзників. До Росії мала відійти нижня течія Німану і Східна Галичина, Познань, Сілезія і Західна Галичина включались до складу Польщі (яку планувалося відновити в якості незалежної держави)²⁰.

У листопаді 1914 р. завдання і цілі союзників сформулював Микола II під час аудієнції французькому послу Палеологу. Імператор детально зупинився на європейських справах. При цьому він пояснив, що Познань і частина Сілезії будуть необхідні для “відновлення Польщі”, Галичина ж і Північна Буковина дозволять Росії досягнути своїх “природних кордонів”²¹.

Однак уряди Британії і Франції прохолодно зустріли російську ініціативу, оскільки нависла над Францією загроза поразки не штовхала союзних дипломатів ділити шкуру невбитого ведмедя. Тому вони без особливих зволікань погодились на словах з програмою С.Д. Сазонова. Згодом вступ у війну Туреччини на боці німців змістив центр ваги у переговорах Росії з Британією, по питанням майбутнього розподілу світу на Балкани і Близький Схід. Саме через ці райони розгорталася стратегічне суперництво Лондона і Петербурга, зачіпало проблеми геополітики обох сторін. Питання належності Східної Галичини до Росії чи Австрії не було не те що питанням життя і смерті для Великобританії, воно навіть не було на той час другорядним для неї, оскільки тоді українське питання в цілому і галицьке зокрема не були предметом британських зацікавлень. На порядку денному для Форін Офісу стояли зовсім інші проблеми.

Коли ж британський уряд взагалі звернув свою увагу на українську проблему і чим був викликаний предмет його зацікавлення? Український діаспорний історик К.Зеленко відзначив з цього приводу таке: “Не буде... перебільшенням, коли скажемо, що британці знали у загальному більше про Україну часів Богдана Хмельницького й Івана Мазепи, ніж про Україну XIX століття... З британського боку зацікавлення Україною посередньо через Росію, яка була найбільшою і найвідомішою потугою на Сході Європи. Росія хвилювала англійські уми своєю величиною і відмінністю від Європи, своєю внутрішньою загадковістю і зовнішньою потужністю та непокоїла їх як імперіальний суперник Великобританії на азійському континенті”²².

В таких обставинах українська проблема просто не викликала своєю віддаленістю, політичною неясністю і невизначеністю довший час ширшого, ґрунтовнішого зацікавлення. Широке поле незнання української справи “орали тільки нечисленні піонери, усуваючи помалу бур'яни упрощень, хащі легенд та туман односторонніх або викривлених наświetлень”²³.

Як не парадоксально, одним із таких піонерів виявився затятий українофоб граф В.Бобринський. У 1912 р. лондонська “Times” подала серію дискусійних матеріалів про Східну Галичину, вихід якої започаткувала стаття цього шовіністичного депутата російської Думи щодо національної належності Східної Галичини. До цього часу ні світова громадськість, ні британський уряд не приділяли багато уваги Східній Галичині чи Україні загалом²⁴.

З приводу дебатів, які зацікавили англійську громадськість, столичний журналіст М.Гольдшейдер писав: “Ця заплутана малоросійська проблема є одна серед двох чи трьох в Європі, яка після зникнення східного питання може перетворитись у серцевину міжнародної політики найближчого майбутнього”²⁵. Однак ці аналітичні думки не

викликали тоді зацікавлення у британських офіційних колах.

Другим піонером, який взяв на себе обов'язок поширити правдиву інформацію про Україну і українців, був Георгій (Юрій) Рафалович (псевдонім – Бедвін Сендс). Г.Рафалович походив з французької католицької родини, яка мала єврейське походження, але з XVIII ст. перейшла у християнство і тривалий час жила в Україні. Згодом родина Рафаловичів осіла на Британських островах.

Ми не знаємо зараз достовірних причин, які змусили людину, що не була українцем по крові, так палко стати в обороні української справи. Нам видається, що таке ставлення впливало передусім з почуття гуманності й справедливості, притаманного багатьом представникам британської еліти. За словами вже згаданого К. Зеленка, “Великобританія є країною, в якій ніколи не бракувало сподвижників забутих і занедбаних справ та оборонців гноблених і переслідуваних”.

Тому, коли в 1913 р. був організований Український Інформаційний Комітет (УІК) або просто Український комітет, Г. Рафалович був обраний його почесним секретарем²⁶ і, обіймаючи цю посаду, розгорнув бурхливу діяльність. Суть її полягала в тому, щоб донести до британської громадськості правдиву інформацію про українські справи. З цією метою Рафалович налагодив інтенсивне листування з головою Українського інформаційного комітету у Львові О. Жеребком. У фондах ЦДІА України у Львові зберігається 47 таких листів, датованих від 12 березня 1913 року до 31 травня²⁷.

Маючи змогу отримувати свіжу щотижневу інформацію про українські справи, Б.Сендс випускав численні звернення із закликом до пропаганди українського питання в країнах Британської імперії шляхом розповсюдження творів Гоголя і т.п.²⁸, писав численні статті, замітки і розвідки на українську тематику, зокрема: “Проблеми українців в Росії”, “Росія і Україна”, “Росіяни в Галичині”, “Тарас Шевченко”, “Деякі з великих постатей української історії”²⁹ та багато інших.

До практичних кроків діяльності Г. Рафаловича відноситься його листування з управляючим канцелярією греко-католицького єпископа у Вінніпезі³⁰ щодо становища українських емігрантів з Австрії і Росії, яких тоді нараховувалося в Канаді відповідно 200 000 і 50 000 осіб.

Про становище, яке завоював собі Г.Рафалович безупинною боротьбою за українські права, свідчить хоча б те, що саме до нього, який не посідав жодної офіційної посади, були спрямовані послання заступника директора Лондонського еміграційного відділу при МВС Канади з приводу українців-емігрантів у цьому британському домініоні.

Аргументи, якими апелював до британської громадськості Г. Рафалович, надзвичайно промовисті, образні і емоційні. Зокрема, у своїй невеликій книжці під назвою “Україна” він ще в 1914 р. стверджував: “Українське питання є одним з найважливіших у державних секретаріатах принаймі двох великодержав. Не тільки російський та австро-угорський уряди, але й інші старанно слідкують за подіями, котрі за останніх декілька років розвивалися з такою швидкістю, що могли викликати стривоженість у петербурзьких властей... якщо цей рух... рух, силою якого нація відроджує в собі прагнення до своїх прав, притягне увагу Англії та всього цивілізованого світу... тоді примара агресивного московського націоналізму буде усунена назавжди з тривожних міркувань наших англійських політичних діячів... Якщо Ви глянете на карту світу, ви усвідомите, що це буде кінець Росії – не як великодержави, а як європейської загрози – якщо Україна відокремиться від імперії. І якщо Україна колись здобуде щось, то це буде цілковита незалежність, як багатой і повноцінній нації...”³¹.

Окрема лекція Б. Сендса, присвячена українцям в Австро-Угорщині, вміло з'ясовує складну ситуацію, створену на західноукраїнських землях в результаті дій польської меншості, впливової у Відні. Автор звертає увагу англійської громадськості

на те, що Галичина, всупереч перешодам з боку польсько-австрійської адміністрації розвивається швидкими темпами. “Ще недавно, у 1897 році, приблизно 20 магнатів-землевласників (поляків) були політичними й економічними панами ситуації в Галичині, сьогодні так воно не є...”.

Незважаючи на політичні, економічні та церковно-релігійні конфлікти, українці ступають вперед до свого національного самовизначення: “Український рух є ні проавстрійським, ні проросійським, а проукраїнським... Важливість українського націоналістичного руху полягає в тому, що народ з 36 мільйонами душ домагається незалежного існування для себе, вільного від будь-якого іноземного панування... Вони хочуть бути своїми власними господарями, а не заповнювати кишені росіян і поляків”³².

Не обмежуючись тільки закликами до совісті й моралі, Б. Сендс робив спробу використати елементи геополітики. “Один погляд на карту Близького Сходу унаочнить, наскільки важливість кожного питання поточних європейських і азійських справ пов’язується до певної міри з українським питанням... Якщо Україні не пощастить здобути назад свою незалежність, тоді нам доведеться в майбутньому зазнати багато лиха в наслідок російського загарбництва і недотримання слова”³³. Попри все інше, подібні заклики невомного одинака могли мати (хоч і невеликий), вплив лише на британську громадськість, однак не на британський уряд.

У ході світової війни для останнього вкрай важливим було утримати на своєму боці багатомільйонні російські армії, і жертвувати ними на догоду абстрактному принципу справедливості стосовно пригноблених націй Форін Офіс явно не збирався. Лондон безболісно сприймав російські зазіхання на Галичину, оскільки для нього стратегічно важливим було недопустити свого російського союзника до Чорноморських проток і Турецької Вірменії³⁴.

Проте і в таких несприятливих для себе умовах Г.Рафалович не припинив своєї діяльності. У 1916 р. в Нью-Йорку виходить його книжечка “Росіяни в Галичині”³⁵, де викривається русифікаторська політика під час російської окупації, зокрема і в церковній ділянці під проводом фанатичного Євлогія, що призвело до арешту митрополита А.Шептицького. У своїй статті “Україна і малі нації” Г. Рафалович з болем закликав: “Киньмо раз на завжди цю нерозумну балачку про допомогу малим націям. Ми дозволяємо Росії – нашому союзникові, який сьогодні потребує для своєї армії наших офіцерів, який є залежний від нашого міністра фінансів і від наших німецько-єврейських фінансистів... встановити владу над європейцями, які не є росіянами. Мені дуже жаль повних довір’я поляків. Ні поляки, ні українці не є росіянами. Перед війною в Галичині не було росіян... за винятком “агентів-провокаторів”. І далі: “В час, коли ми боремося, щонайменше дві нації зазнають смертельних ударів від Росії. Фінляндія вже вмирає, а український рух втрачає свій П’ємонт. Мене цікавить тільки ця остання справа завдяки велетенським духовним і інтелектуальним можливостям, які, я вірю, лежать у вільній Україні”³⁶.

Після лютневої 1917 р. революції в Росії ситуація суттєво змінилася. Злам старого державного механізму колишньої імперії, традиційних зв’язків династії Романових поставили на порядок денний проблему формування якісно іншої системи міжнародних відносин, у яких брали б участь нові державні утворення, що почали виникати на руїнах Російської імперії. До утворення Української Народної Республіки контакти закордонних дипломатів із Центральною Радою мали спорадичний, напівофіційний характер, і найбільше це стосувалося саме британської політики. Восени 1917 року напередодні більшовицької революції у Києві побував представник англійського посольства в Петрограді професор Піре³⁷. Проте ніяких конкретних наслідків його відвідини тоді не мали, адже Великобританія перш за все була зацікавлена в утриманні

Східного фронту, а значить, її інтересам відповідало збереження сильної централізованої Росії, яка могла такий фронт утримувати. Проте зовсім зігнувати претензії новоствореного національного руху британці не могли, особливо після кардинальної зміни ситуації, спричиненої більшовицьким переворотом. Ті британські працівники, які діяли на місці в Україні, оцінювали ситуацію практичніше і виступали за негайну допомогу проголошеній УНР. Так, голова британської військової місії в Києві, майор Дж.К.Л.Фіцвільямс писав до Міністерства Закордонних Справ у своєму меморіалі від 17 грудня 1917 р.: “Майбутнє України залежить цілковито від швидкої і рішучої дії альянтів вже тепер. Якщо ми діятимемо сміливо і самовпевнено і готові витратити 1 500 000 мільйона (так в оригіналі) рублів протягом наступних шістьох місяців, можна буде збудувати на півдні Росії силу, яка служитиме як забрало проти Німеччини в майбутньому³⁸”.

У постскриптумі до цього меморіалу, написаному на день пізніше, майор зазначав: “Відколи я написав вище сказане, більшовикам вислано коротку відмову на їхній ультиматум, і Україна проголосила війну. Це особливо агресивне наставлення більшовиків вказує на німецький вплив і бажання Німеччини знищити раз і назавжди можливість створення якої-небудь незалежної сили на терені Росії. Необхідність, отже, дати негайну підтримку Україні шляхом офіційного визнання стає щораз більш очевидна з кожним днем. Україна не довірятиме нам повністю так довго, як довго цього не зробимо ми. Марнується дорогоцінний час, і незабаром може бути запізно, тому що якесь протилежне посягання з боку Німеччини може розладнати теперішній порядок речей, поки він зможе стабілізуватись і стати тривким³⁹”.

Британське МЗС таких думок не поділяло. Лондон вибирав у цій справі нерішуче, вичікувально і обережно – скептичне ставлення до Центральної Ради і українського руху. Ще 6 грудня 1917 р. британський військовий аташе у Петрограді генерал-майор Альфред В.Ф. Нокс повідомив Лондон, що Центральна Рада вирішила приступити до мирних переговорів у Брест-Литовську⁴⁰. Висловивши цілий ряд сумнівів щодо спроможності Центральної Ради ефективно контролювати українську територію і стосовно підтримки самої ЦР широкими масами українського народу, Міністерство закордонних справ застерегло, що німці могли б навмисно використати український рух для того, щоб ще більше ускладнити стосунки між Британією і Росією.

Така постанова дуже чітко характеризує вагання і суперечності британської закордонної політики, яка хотіла бачити в Україні спочатку антинімецький бастион, а потім забрало проти комунізму, але яка відкидала принципи поділу Російської імперії на самостійні держави. Нічого не міг змінити і той факт, що в січні 1918 р. англійці слідом за французами призначили офіційним представником Великобританії при уряді Української Народної Республіки свого консула в Одесі⁴¹. З початком переговорів у Бресті всі контакти спочатку було припинено, а згодом розірвано остаточно. Питання Наддніпрянської України і взагалі українське питання не порушувалося Англією до листопада 1918 року. Саме тоді було повалено пронимецький режим гетьмана П.Скоропадського, а в Галичині Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР)⁴¹.

Новий відрахунок британсько-українських стосунків почнеться з листопада 1918 р., коли доктор Є. Левицький повідомив Великобританії про існування держави на Сході Європи – ЗУНР. Але дослідження їх взаємовідносин стане предметом нашої уваги у наступних публікаціях.

1. Гренвилл Дж. История XX века. Люди. События. Факты. – М., 1999. – С. 48.

2. Там само.

3. История дипломатии. У 5-ти т. / Під редакцією В.П. Патьомкіна – К., 1948. – Т.2. – С. 153.

4. Там само. – С. 161.
5. Там само. – С. 154.
6. Лемин И.М. Внешняя политика Великобритании от Версаля до Локарно 1919 – 1925. – М., 1947. – С. 137.
7. Там само.
8. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. В 2-х т. – М., 1957. – Т. 2. – С. 122 – 135.
9. Рахманний Р. Українське питання в Англії 50 років тому // Сучасність. – 1963. – №3. – С. 117 – 120.
10. Кравченко О. Ще про “Українське питання в Англії 50 років тому” // Сучасність. – 1963. – №9. – С. 113.
11. Лемин И.М. Назв. праця. – С. 150.
12. Там само.
13. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) – Івано-Франківськ, 1993. – С. 122.
14. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. – Мюнхен, 1983. – Т. 1. – С. 212.
15. Див.: Бахрушина А.Ю. Политика Российской империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны. – М., 2000. – 264 с.
16. Гумецкій И.И. Значение Русского Прикарпатья для России. – СПб, 1904. – 116 с.; Вульфсон С.С. Галиция до Великой Европейской войны. – Петроград, 1915. – С. 175; Манасинь И.Н. Къ вопросу объ установлении идеальной границы на Западной России. – СПб, 1913. – 24 с.
17. Марков Д.А. Русская и украинская идея въ Австрии. – М., 1916. – С.59.
18. Там само.
19. Сазонов С.Д. Воспоминания. – М., 1991. – С. 370, 371.
20. Емец В.А. Очерки внешней политики России. 1914-1917. – М.: Наука, 1977. – С.108.
21. История внешней политики России. Конец XIX – начало XX вв. – М., 1997. – С. 459 – 460.
22. Зеленко К. Великобританія і Україна // Євген Коновалець і його доба. – К., 1974. – С. 883.
23. Там само. – С. 884.
24. Павлюк О.В. Східна Галичина в політиці європейських держав 1918-1919рр. // Дисертація на здобуття ступеня кандидата історичних наук. – К., 1993. – С. 106.
25. Там само.
26. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУЛ), ф. 769, оп.1, спр 6, арк. 1.
27. Там само.
28. ЦДАУЛ, ф. 769, оп. 1, спр. 2, арк. 2.
29. Там само, спр. 14, арк. 1; спр. 4, арк. 1.
30. Там само, спр. 9, арк. 1 – 2.
31. Там само, спр. 10.
32. Рахманний Р. Назв. праця. – С. 119.
33. Там само.
34. Емец В.А. Назв. праця. – С. 110.
35. Кравченко О. Назв. праця. – С. 114.
36. Там само. – С. 115.
37. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр. // Україна крізь віки. – К.: Альтернативи, 1999. – Т. 10. – С. 73.
38. Зеленко К. Назв. праця. – С. 884.
39. Там само.
40. Там само. – С. 885.
41. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Назв. праця. – С. 74.
42. Hunchak Taras. Sir Lewis Namier and the struggle for Eastern Galicia, 1918-1920 // Harvard Ukrainian Studies. – 1977. – № 2. – P. 198.